

บทที่ ๓

ภาวะผู้นำตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุและพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

การปกครองไม่ว่าจะเป็นระบอบใดก็ถือว่าดีแท้ยังไม่ได้ ถ้าไม่เป็นธรรมาธิปไตย ผู้บริหารสูงสุดต้องมีทั้งอัตตหิตสมบัติคือยึดธรรมประจำใจและมีปรหิตปฏิบัติ คือ มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ส่วนรวม เมื่อผู้นำประพฤติธรรม สังคมส่วนรวมก็อยู่เป็นสุข ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อฝูงโคข้ามปากแม่น้ำ ถ้าโคผู้นำฝูงไปตรง โคลำนำนั้นย่อมไปตรงทั้งหมดในเมื่อโคผู้นำฝูงไปตรงในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นผู้นำถ้าผู้นั้นประพฤติธรรม ประชาชนนอกนี้ย่อมประพฤติธรรมเหมือนกัน ประชาชนทั้งประเทศย่อมอยู่เป็นสุข ถ้าพระราชาทรงดำรงอยู่ในธรรม”^๑

๓.๑ ภาวะของท่านพุทธทาสภิกขุ

๓.๑.๑ ความหมายของภาวะผู้นำตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุ ได้นำเสนอความหมายของภาวะผู้นำระบบการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” เป็นทางสายกลาง คือมีขั้วนิยมปฏิบัติหรือมรรคมีองค์ ๘^๒ ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึงการเมืองที่ประกอบด้วยธรรมมีหลักการคือ ทุกคนทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและทำงานอย่างเต็มที่ ไม่สะสมส่วนเกินต้องเจียดจ่ายให้สังคม พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า การปฏิบัติอริยมรรคหรือมีขั้วมาปฏิบัติเรียกว่าพฤติกรรมที่สาม ซึ่งจะเป็นที่สิ้นสุดของกรรมดีและกรรมชั่ว ฉะนั้น สิ่งที่เราเรียกว่าอริยมรรคนี้เป็นสิ่งที่เหนือดีเหนือชั่ว และมีผลทั้งปวง มันจึงดับราคะ โทสะและโมหะได้^๓

๓.๑.๒ คุณสมบัติของภาวะผู้นำตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ

พุทธทาสภิกขุอ้างถึงพระไตรปิฎก ในอัครคัมภีร์ ในสูตรต้นตปิฎก ที่มณิกาย ปาฏิภววรรค มาแสดงว่า การเกิดของโลก สังคมมนุษย์ วิวัฒนาการของโลกการเกิดขึ้นของสถาบันการปกครอง และผู้ปกครองของผู้ปกครองคนแรก ที่เรียกว่า “มหาสมมติ” คือ คนกลุ่มหนึ่งซึ่งคนส่วน

^๑ อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๙๘.

^๒ พุ.อิต. (ไทย) ๒๕/๙๐/๔๖๘.

^๓ พุทธทาสภิกขุ, หลักธรรมสำหรับนักศึกษา และวิธีเข้าถึงพุทธธรรม, อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพท่านผู้หิณฺญ ฤทธิ ธรรมศักดิ์มนตรี พ.จ. ๒๕ ๒. (กรุงเทพมหานคร : มบท), หน้า ๗, อ้างใน อัญญาดา แก้วกองกุล, การศึกษาเปรียบเทียบ : การประยุกต์ใช้หลักธรรมทางศาสนาในการเมืองของพุทธทาสภิกขุ และมหาตมะ คานธี, หน้า ๔๖.

ใหญ่เลือกให้เป็น โดยมอบหน้าที่ในการตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิดระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง และยอมสูญเสียสิทธิและเสรีภาพบางประการ เพื่อสงวนไว้ซึ่งสิทธิและการคุ้มครองจากผู้ปกครอง จึงเกิดผู้ปกครองขึ้นตัดสินลงโทษผู้กระทำความผิด ต่อมาเกิดบุคคลที่ทำให้สังคมพอใจเป็นคนแรกในโลก จนประชาชนเปล่งเสียงว่า “พอใจ พอใจ” บุคคลนี้เรียกว่าราชา ท่านมีความเห็นว่าราชาที่มีทศพิธราชธรรม เป็นสิ่งที่ประเสริฐสุดแล้วที่สังคมหนึ่งจะมีได้^๔

๓.๑.๓ การพัฒนาภาวะผู้นำขอตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ

ท่านพุทธทาสภิกขุกล่าวว่า อริยมรรค หรืออัฐมรรค^๕ มาจากคำว่าอริยะ แปลว่าประเสริฐ กับ มรรค แปลว่า หนทาง วิธีทาง เมื่อรวมกันเป็น อริยมรรคจึงหมายถึง ทางดำเนินของพระอริยะ ทางอันประเสริฐ ซึ่งนำไปสู่ความหลุดพ้น ปฏิบัติที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเป็นพระอริยะ อันหมายถึงข้อปฏิบัติทั้ง ๘ ที่ผู้ใดปฏิบัติได้อย่างสมบูรณ์แล้ว จิตของเขาก็จะบริสุทธิ์ปราศจากมลทิน เปลี่ยนภาวะจากความเป็นปุถุชนเป็นอริยชน อริยมรรคเป็นการปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมาย คือ ความหลุดพ้นจากทุกข์ ดังพระพุทธพจน์ว่า ธรรมที่สิ้นความกำหนัดยินดีในกาม (ราคะ) ความประทุษร้าย (โทสะ) และความหลงไม่รู้ตามความเป็นจริง (โมหะ) นอกจากนี้ มัชฌิมปฏิปทา^๖ ยังเรียกได้อีกหลายชื่อ เช่น เรียกทุกขโรธคามินีปฏิปทา^๗ คือ ความดับตัณหาไม่เหลือด้วยวิราคะ ซึ่งหมายถึงความสิ้นกำหนัด หรือคลายออกให้หายติด^๘ ความสละ ความพ้น และความไม่อาลัยในตัณหา การฝึกจิตให้ตั้งมั่น สงบ สงัดจากกิเลส นิ वर्ณอยู่เป็นปกติ เห็นได้ว่าพุทธทาสภิกขุเน้นถึงแก่นของพระพุทธศาสนา คือถ้าผู้ปกครองมีธรรม คือมรรคมืองค์ ๘ แล้ว ย่อมจะนำไปสู่หนทางการพ้นทุกข์ของสังคม คือ สามารถใช้ธรรมะเข้าแก้ปัญหาสังคมและการเมืองได้

๓.๑.๔ เป้าหมายแห่งการพัฒนาภาวะผู้นำของท่านพุทธทาสภิกขุ

เป้าหมายแห่งการพัฒนาภาวะผู้นำของท่านพุทธทาสภิกขุ ท่านมีแนวคิดประชาชนคนไทยทุก ๆ คนมีธรรมประจำใจกัน ให้ทุกคนในสังคมได้เข้าถึงธรรม ซึ่งเรียกว่าธรรมิกสังคมนิยม มีเรื่องพระราชามีธรรม หรือ“ธรรมราชา” เป็นแนวคิดที่เป็นหลักธรรมของพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช ว่าเป็นราชาที่ทรงด้วยทศพิธราชธรรม มีความเมตตาต่อประชาชนในปกครองอย่างเสมอภาค ไม่กดขี่ข่มเหง แนวคิดเรื่องราชาที่มีธรรมนี้มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัย มีวรรณคดีศาสนาที่แต่งขึ้นเพื่อสนับสนุนความคิดเรื่องธรรมราชา ได้แก่ ไตรภูมิพระร่วง สังคมควรถูกปกครองด้วยผู้ทรงคุณธรรม ลักษณะของผู้ปกครองเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าคนมีคุณธรรมเป็นผู้ปกครอง สังคมทั้งระบบก็จะดีไปด้วย เพราะสังคมที่ดีเกิดขึ้นจากผู้นำทางการเมืองที่มีศีลธรรม และเอาใจใส่ต่อสวัสดิภาพของประชาชนมากกว่าของตนเอง

^๔ พุทธทาสภิกขุ, ธรรมิกะสังคมนิยม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามประเทศ, ๒๕๓๘), หน้า ๘.

^๕ ม.ม. ๑๒/๔๘๕/๕๒๓ : อ.ท.ส.ก. ๒๔/๑๖๕/๒๘๗ : ๑๖๘ – ๑๘๑/๒๙๖ – ๓๐๐.

^๖ อ.ท.ส.ก. ๒๔/๑๖๕/๒๘๗ : ๑๖๘ – ๑๘๑/๒๙๖ – ๓๐๐.

^๗ ม.ม. ๑๒/๔๘๕/๕๒๓.

๓.๒ ภาวะผู้นำของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

๓.๒.๑ ความหมายของภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน หรือว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตาม หรือทำการงานร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งใจ ที่ว่าพากันไป ก็ให้พากันไปด้วยดีนั้น หมายความว่า ไปโดยสวัสดิ หรือโดยสวัสดิภาพ ผ่านพ้นภัยอันตรายอย่างเรียบร้อยและเป็นสุข เป็นต้น แล้วก็บรรลุถึงจุดหมายที่ตั้งใจโดยถูกต้องตามธรรม” หมายความว่า เป็นความจริงความแท้ ความถูกต้อง และได้มาโดยธรรม^๘

๓.๒.๒ คุณสมบัติของภาวะผู้นำตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า คุณสมบัติของผู้นำหรือผู้บริหารที่จะสามารถดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้ประสบความสำเร็จได้ มีแสดงในทศุติปาปนิทสูตร ว่าด้วย พ่อค้าผู้หวังความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ในภพนี้ในภพหน้า คือเป็นผู้มีความสามารถในการจัดกิจการของตน หรือดำเนินกิจกรรมขององค์กรให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ควรมีคุณสมบัติที่ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ^๙ คือ

๑) จักขุมา มีตาดี คือ รู้จักในสินค้าว่า ซื้อมาเท่านี้ ขายไปอย่างนี้ จักมีมูลค่า ประมาณนี้ มีกำไรเท่านี้ เป็นผู้มีความรอบคอบรอบคอบ เห็นประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำ

๒) วิรุโระ มีธุรกิจดี คือ ฉลาดในการซื้อและขายสินค้าได้ เป็นผู้จัดธุระได้ดีมีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน

๓) นิสสยสัมปันโน เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย คือ มีผู้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยคนอื่นได้เพราะมีมนุษยสัมพันธ์^{๑๐}

๓.๒.๓ การพัฒนาภาวะผู้นำของตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า การประสานประโยชน์สุขแก่คนที่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือคนที่ร่วมไปด้วย ดังนั้นผู้นำต้องพยายามให้คนที่ร่วมงานอยู่ ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ใช่เพียงให้เขาสะละกำลังร่วมทำงานแต่จะต้องหาวิธี การส่งเสริมเอื้อโอกาสให้เขาได้พัฒนาให้เกิดความเจริญแก่ตนเอง ซึ่งจะเป็นผลย้อนกลับทำให้มาสู่องค์กร เพราะเมื่อเขาเก่งขึ้นดีขึ้นก็จะทำงานได้ผลดีขึ้น มีความสุขมากขึ้นมีชีวิตงามบรรลุผลประโยชน์อย่างแท้จริง

๓.๒.๔ เป้าหมายแห่งการพัฒนาภาวะผู้นำของของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

เป้าหมายการพัฒนาภาวะผู้นำของของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) คือ ช่วยให้ผู้ร่วมไปด้วยกันประสานกันเอง คือ ชักนำให้เกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน ทั้งประสานมือและประสานใจ ซึ่งมีความสำคัญในการที่จะอยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องการความกลมเกลียวมีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ร่วมจิตร่วมคิด

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.

^๙ อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.

^{๑๐} อัง. ติก. (ไทย) ๒๐/๔๕๙/๑๔๖.

ร่วมใจซึ่งเป็นหลักใหญ่ที่ต้องการหลักธรรมประสานคนกับสิ่งที่จะทำหรือประสานคนกับงานนอกจากจะให้เขามั่นใจในตัวเองแล้วต้องสร้างความมั่นใจในการทำงานด้วยหรือสิ่งที่จะทำด้วยว่าสิ่งนี้ดีแนงานนี้จะทำให้เกิดประโยชน์ตามที่มุ่งหมายอย่างแท้จริง สร้างให้เขาเกิดความมั่นใจในคุณค่าของงานจนทำให้อยากทำและรักงานที่ทำ ซึ่งจะนำไปสู่ความตั้งใจทำงาน

ประสานความตั้งใจในการทำงานให้เกิดกำลังใจในการทำงานคือทำให้เกิดเป็นพลังใจที่ทำให้มีการขับเคลื่อน เกิดความกระตือรือร้นและตื่นตัวอยู่เสมอ ทางพุทธศาสนา เรียกว่า มีความไม่ประมาท ไม่เฉื่อยชา แม้ว่าความรักงานจะทำให้คนมีกำลังใจในการทำงาน แต่บางทีถ้าไม่หนุนให้กำลังใจขึ้นไปบ้าง ก็อาจจะเกิดความเสื่อมถอยลงได้ ดังนั้นจึงต้องพยายามคงไว้ทั้งความรักงานตั้งใจทำงาน และกำลังใจเข้มแข็งที่จะสู้งาน บุกฝ่าไปข้างหน้าไม่ย่อท้อ ไม่ท้อถอยและไม่ท้อแท้ประสานประโยชน์สุขแก่คนที่เข้าไปเกี่ยวข้องหรือคนที่ร่วมไปด้วย ดังนั้นผู้นำต้องพยายามให้คนที่ร่วมงานอยู่ได้พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ไม่ใช่เพียงให้เขาสละกำลังร่วมทำงานแต่จะต้องหาวิธีการส่งเสริมเอื้อโอกาสให้เขาได้พัฒนาให้เกิดความเจริญแก่ตนเอง ซึ่งจะเป็นผลย้อนกลับทำให้มาสู่องค์กร เพราะเมื่อเขาเก่งขึ้นดีขึ้นก็จะทำงานได้ผลดีขึ้น มีความสุขมากขึ้นมีชีวิตงามบรรลุลผลประโยชน์อย่างแท้จริง^{๑๑}

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุตฺร ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๕.